

Проф. др Недељко Трнавац,

Филозофски факултет, Београд

Б е с е д е

О ПЕДАГОГИЈИ ЧИЈИ СМО ДОКАЗ

Састаје се данас веће стараца да прозбори коју паметну реч о педагогији коју су учили, која их је учила и којом су они друге учили. Најстарији међу нама отшкринули су врата десете деценије, а најмлађи се већ убрајају у педагоге наше традиције и рођени су средином прошлог века. Да ли будућност заиста зависи од старости, њеног искуства и мишљења. Ова беседа збори о извориштима и градивном материјалу српске нације, педагогије и нас појединачно.

Српска етничка групација се први пут разлила у *таласу јужнословенских сеоба* и то у три правца: према Корушкој и Трсту, од Далмације до Котора и према Солуну. Друго велико раздвајање српског националног корпуса догодило се поделом хришћанства (1054) и агресијом педагогије унијећења, а треће инвазијом Турака и исламизацијом знатног дела српског становништва. Последичне миграције и сеобе Србаља северно од Саве и Дунава, у Хабзбуршку монархију, Русију, Украјину, Галипоље и околину Цариграда, само су даље круниле компактност једне нације.

Срби су капије својих стешњених дворишта отворили крајем Првог светског рата тежећи ка новом братству јужних Словена, несебично реметећи тешко очувану хомогеност и компактност своје нације. Данас, у време глобалистичке поплаве, сумњичаво су спремни да отворе и врата својих кућа, заборављајући на стару народну изреку да се ни цркви не даје оно што је укућанима потребно. *А, једино или све што се при том може променити или изгубити јесте наш лични и национални идентитет.* Лични идентитет је, уствари, лични интегритет, сопствено и своје ја, а национални идентитет је слобода и интегрисаност српске нације. У научном смислу, очигледно је да се овде ради о националној историји педагогије и њеном континуитету. Изгледа да младе томе нисмо довољно научили.

Запитајмо прво себе, какво је наше лично *осећање завичајне везаности*, за породицу, фамилију, родослов из којег смо се изродили, за народ којем припадамо. Колико су од нашег изворног идентитета

окрњили велики градови у које смо отишли, а колико ће нам још нашег обезличити процеси транзиције, глобализације и евентуалне асимилације. Да ли смо припремили наше дарове које ћемо из куће понети у размену и да ли ће нас они истински представити да нас други цене, да нас прихвате, а да нас не обезличи, тј. да не уруше интегритет и достојанство наше личности и нације.

Ми смо данс *последица и доказ* педагошких слојева и наслага који се кроз протекле векове назире у *десет нивоа*.

Први слој: очували смо *словенско порекло* у спрској педагошкој терминологији, па и педагогији у целини (на пример, конститутивне појмове науке: васпитање, образовање, настава, учење, учитељ, уџбеник). Тек да не заборавимо наше генетско и духовно порекло.

Други слој: Душаново царство се војнички распрострло по *Византији*, од које су Срби *пријемом хришћанства* усвојили цивилизацију учености, духовности и вере (*ћирилично писмо*; термине дијак и ђак, дидактика; само нашим словенским и немањичким духом очовечено светосавље, као и живи рад манастирских скрипторија и училишта): то нам је донело несебично и потребито отварање према византијској култури, пошто са њихове стране није било војничког поробљавања.

Трећи талас који нас је прекрио у дужем периоду, било је *турско* ропство и процес *исламизације*, иза којег нам је остао и речник од девет хиљада турцизама у нашем говорном језику и добар део тзв. турског менталитета; наравно, ограђивањем дворишта од потурчењака и покатоличених учвршћен је традиционални српски идентитет преношен усменом културом и народном педагогијом; тих пет векова нас је научило када треба затворити врата своје куће, а у прагу сакрити оружје самоодбране и епске песме.

Четврти слој: после велике *сеобе Србаља* и одласка световне и црквене властеле, долази *грчко православно свеиштенство*, чији је утицај на децу и народ до сада занемариван, а који је трајао све до 20. века и који је био снажан нарочито у Јужној и Старој Србији. У једном периоду током 18. века у Београду се дешава *"сусрет култура"* пошто привремено и повремено раде: српске, турске и аустријске (немачке) школе; грчке, јеврејске, језуитске и фрањевачке; словенске, латинске, мектеби и медресе, а све у *"дорћолском кругу"* од неколико стотина метара. Деветнаести век ће започети Великом школом (1808) чијем ће отварању присуствовати Доситеј и Карађорђе.

Пети слој: деловање Илирске дворске депутације у Бечу, Доситејево *просветитељство* и *западњачки рационализам*, па и Вукова језичка реформа, први пут су покушали да на испит ставе нашу духовну везаност за православну цркву и очување њеног пастирског вођства,

што траје до данашњих дана; долазак и утицај "кијевских" богослова-учитеља и замена српскословенског језика рускословенским у српским школама северно од Саве и Дунава (потискивање србуља и доношење руских буквара), догађа се, управо, на основу молбе српских митрополита Петру Великом, а у *страху од унијаћења* и увођења државних школа по наредби Беча.

Наши државни питомци школовани у иностранству направиће у нашој кући *европску промају*, али ће сви одреда, ипак, остати и велике патриоте и национални борци; зато ће у другој половини 19. века српски народ бити занет развијањем свог тробојног барјака, на свим просторима где има српске деце (сетимо се несебичности и одушевљења Срба у Новом Саду, Трсту, Бечу, Грацу, Пешти, Темишвару и Кијеву, и деловања Стојана Новаковића у Цариграду).

Већ током *конституисања српске државности* почетком 19. века, појавиће се "двојство" или подвојеност у прихватању и провођењу педагошких идеја, управо код оних који су позвани да организују и реформишу школство и да њиме управљају: у отпору или прихватању делатности Ивана Југовића и Јована Стерије Поповића, на пример, огледаће се стална противтежа између "происточног" и "прозападног" утицаја (оријентације). Обојица ће бити сумњичени као "аустријски" или "немачки" експоненти и са непријатним успоменама испраћени из Београда. Неразумевање је било обострано (Милован Спасић). Ништа пријатнији утисак из Србије неће понети ни Ђорђе Натошевић, знатно касније, али у непромењеним околностима.

Шести слој: српску *педагогију* ће, поред посленика из просветне администрације (Милована Спасића и Милана Ћ. Милићевића), конституисати, управо, страни ђаци и путници (Ђорђе Натошевић, Војислав Бакић, Стеван Окановић, Паја Радосављевић, Вићентије Ракић, Воја Младеновић; њихови докторати са страних универзитета ће бити она недостајућа "тапија на мозак", онај институционални рабош за све претходно посрбљене текстове које су нам донели и за сав углед и признање аутентичној српској педагогији; сусрешће се наши песталоцијанци и хербартовци, присталице радне школе, културне и експерименталне педагогије; остаће бројне књиге, уџбеници, часописи, удружења и установе из времена сусрета два века.

Седми слој: до тада доминантно угледаће на *немачку школу и педагогију* (од Фелбигера, до Хербарта) нагло престаје током Првог светског рата, да би потом, из ратног савезништва, проистекла *сарадња са Французима*, али претежно на културном, пре свега, песничком плану; то ће највише годити антихербартовцима, који у Србији никада нису били кохерентна целина;

Осми слој: опет, из ратног савезништва током Другог светског рата и радикалних револуционарних промена, следиће идеолошки чврсто, али краткотрајно повезивање са *совјетском* социјалистичком педагогијом етатистичке оријентације; остаће нама бројни преводи (А. С. Макаренка, на пример) и уџбеника педагогије.

Девети слој: у интермецу ванблоковског и несврстаног статуса Југославије, догодиће се веома значајно трагање за *ауθενчном* педагогијом *југословенског самоуправног социјалистичког друштва*; то је уједно и доба у којем је кадровски и научно ојачао београдски педагошки круг, предвођен професорима Групе за педагогију Филозофског факултета, ојачао статус студија педагогије, формиран Институт за педагошка истраживања и Институт за педагогију и андрагогију при Филозофском факултету у Београду, стабилизирани и осамостаљени одсеци за педагогију на филозофским факултетима у Новом Саду, Нишу, Приштини, Бања Луци и педагошке групе предмета на учитељским факултетима; институционално је уређен и научно унапређен Педагошки музеј, а у кадровском смислу је промовисан и омасовљен потпуно нови стручни профил са више од 1000 школских педагога широм Србије; педагози су у то време били управо они који су обезбедили снажно педагошко деловање просветно-педагошких завода и државне просветне администрације.

Десети слој: бруталним растурањем Југославије, која је окупљала већину Срба у оквиру једне државне заједнице, а нарочито бомбардовањем Србије, покренут је *транзициони процес* отварања кућних врата страним утицајима, првенствено прозападног порекла и са енглеског говорног подручја; утицај се одвијао "по унапред припремљеном сценарију", тј. заједничком европском концепту експертских група за школске реформе у "транзиционим земљама" југоисточне Европе, а уз релативно слабу мотивацију и недовољно ангажовање домаћих научних кадрова, осим званичне просветне администрације (то је тзв. "посматрачки период" који и даље траје).